

ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาธรรมศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ Strategic Management of Religious Education in Globalization

พระวินัยธรวันชัย ปริบูรณ์ (เสมแจ้)^๑
อำนาจ บัวศิริ^๒

บทคัดย่อ

การพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการศึกษาธรรมพบว่าสามารถนำไปสรุปแนวทางเพื่อนำไปสู่การพัฒนายุทธศาสตร์ได้ดังนี้ ด้านวิชาการ ควรดำเนินการดังนี้ ๑) มุ่งพัฒนาด้านความรู้ คุณธรรม วัฒนธรรม ความรับผิดชอบ ชยัน อดทน มีจริยธรรม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นคนดี มีน้ำใจ ๒) พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะ จรรยาบรรณวิชาชีพ มีสุขภาวะที่ดี มีค่านิยมไทย และความเป็นไทย ๓) มีหลักสูตรการจัดการศึกษาระบบการเรียนการสอนที่ชัดเจนด้านบุคคล ๑) ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง ๒) ครู และนักเรียนให้ความสนใจกับเนื้อหาวิชาพุทธศาสนามากขึ้น ๓) บุคลากรที่มีความสามารถเข้ามาช่วยอบรมหรือสอนในสถานศึกษา ด้านงบประมาณ ๑) การสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมด้านงบประมาณค่าใช้จ่ายด้านธุรการ ๑) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น ๒) สร้างคุณค่าและคุณภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลก

ผู้วิจัยได้นำแนวทางดังกล่าวมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ได้ดังนี้ ก. ด้านวิสัยทัศน์ มุ่งพัฒนาการบริหารจัดการธรรมศึกษาในทุกมิติอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมอย่างยั่งยืน ข. พันธกิจ ๑) มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ๒) มีการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับแม่กองธรรมสนามหลวง ๓) มีการจัดแหล่งเรียนรู้และหลักสูตรให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้นำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ๔) มีเครือข่ายในการบริหารงานตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้มีการรับทราบอย่างทั่วถึง ๕) มีหลักเกณฑ์ ระบบ ระเบียบและขั้นตอนการปฏิบัติเหมือนกันทั่วประเทศ ๖) มีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ ค. ด้านวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ๒) เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถต่อการพัฒนาด้านการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ๓) เพื่อให้สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายการบริหารมีวิสัยทัศน์ไปในทิศทางเดียวกันที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม ๔) เพื่อส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับทราบข่าวสารของสถานศึกษา ๕) เพื่อให้มีการสนับสนุนงบประมาณให้ครอบคลุมและทั่วถึง ๖) เพื่อให้ความร่วมมือระหว่างแม่กองธรรมสนามหลวงและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ๗) การส่งเสริมการศึกษาในระบบของสำนักเรียนที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพทาง

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒อดีตรองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (amnaj2504@hotmail.com)

การศึกษามาของคนมากกว่าการพัฒนาวัตถุ ๘) ส่งเสริมให้ผู้ประสานงานได้ทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์, การจัดการศึกษา, ธรรมศึกษา, โลกาภิวัตน์.

Abstract

The development of strategic management in religious education can lead to the conclusion in the strategic development as follows: In academic, 1) to develop the knowledge, morality, culture, responsibility, diligence, patience, ethics, teamwork, and generosity, 2) to develop the students' knowledge, skills, professional ethics, good health, good values, and Thainess, 3) to set up activity programs for teaching and learning. In personnel, 1) morality and ethics should be continuously promoted, 2) Buddhist based subjects should be emphasized, 3) qualified staff should be recruited. In schools budget, 1) state sectors and the private sectors should be asked to participate and provide support. In secretary management, 1) modern technology should be used in learning process, 2) to improve religious education value and quality into a standard level to make Thailand as in the center of Buddhist education.

The above process was made as a strategy as follows: A. Vision, Management aims to develop religious education in all dimensions in a systematic and standardized level for the sustainable propagation of Buddhism, B. Mission, 1) the promotion of ethics in a concrete form, 2. Cooperation between schools and the Chief of Dhamma Education, 3) to provide learning resources and programs in accordance with the learning activities and everyday living, 4) to operate network management and public relations thoroughly, 5) to set up rules, regulations and practice procedures for all institutions across the country, and 6) to have the same curriculum and teaching system across the country. C. In objectives, 1) to apply and practice in daily life, 2) to coordinate a competent and dedicated individuals to the development of religious education, 3). Educational policy and vision must be focused on ethics, 4) to promote the public in achieving information of the schools, 5) to provide financial support thoroughly, 6) to make cooperation between the Chief of Dhamma Education and other agencies, 7) promoting human development rather than material development, and 8) to encourage coordinators to work at full capacity.

Keywords: Strategic management, education, religious education, globalization

บทนำ

คณะสงฆ์ใช้พุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการศึกษาอย่างยอดเยี่ยม เพราะปัจจุบันสภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก ทุกกลุ่มเป้าหมาย ได้รับผลกระทบโดยตรง กรมการศาสนา ได้พิจารณาเห็นว่า การที่จะให้คนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรมอันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้นั้น ควรมีการส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ตั้งแต่ยังเยาว์วัยจึงได้ศึกษาทั้งผลการวิจัยและงานวิชาการต่างๆ พบว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจนเกิดเป็น พฤติกรรมที่เหมาะสมเป็นคนดีของพ่อแม่ ครู เพื่อน และสังคม อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดการเรียนการสอนวิชาธรรมศึกษาดังกล่าว ยังพบว่า มีปัญหาอุปสรรคหลายประการ เช่น ความเหมาะสมของเนื้อหา หลักสูตรของวิชาที่เรียน วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ค่านิยมของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านผู้สอน (พระภิกษุ-สามเณร) ผู้เรียน (นักเรียน-นักศึกษา) กระบวนการวัดผลประเมินผล (การสอบ) การขาดสอบของผู้เรียน รวมทั้ง สถานที่จัดการเรียนการสอนในระดับต่างๆ ซึ่งทำให้การเรียนการสอนวิชา ธรรมศึกษาไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งที่เป็นวิชาความรู้ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางจริยธรรม แก่ใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธและส่งเสริมการมีคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธ โดยเฉพาะ ตั้งแต่

สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธ จะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ดังนั้นเมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทกันอย่างแพร่หลาย ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น การที่มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการการศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์และพระศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่นของพระศาสนาจะเกิดประโยชน์ แก่คณะสงฆ์และมหาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในแง่วิชาการเกี่ยวกับความหมายของหลักพุทธ

เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับการเรียนการสอนธรรมศึกษาดีขึ้น จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้เป็นระบบในการบริหารและจัดการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายของการศึกษาย่อมต้องอาศัยความเป็นมืออาชีพของผู้บริหารโรงเรียน มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีความสามารถคุณธรรมและจริยธรรมเป็นที่ยอมรับและมีความฉลาดทั้งด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์และความฉลาดทางคุณธรรมรวมทั้งปฏิบัติตามวิชาชีพผู้บริหารโรงเรียนจึงจะนำไปสู่ความมีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา กล่าวได้ว่า สถานศึกษาทุกระดับและทุกประเภทมีภารกิจหลักที่สำคัญอยู่ที่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวังไว้ตามระดับและประเภทของการศึกษานั้นคุณภาพที่คาดหวังหมายถึงคุณสมบัติอันพึงประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้แก่ความรู้ความเข้าใจ ความคิดทักษะความสามารถสุขภาพกายและจิต และคุณลักษณะในด้านบุคลิกภาพ ค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมซึ่งคาดหวังโดยการกำหนดในหลักสูตรคาดหวังโดยชุมชนและสังคมคาดหวังโดยสถานศึกษาเองและคาดหวังโดยตัวผู้เรียนเองอีกด้วย (กมล ภูประเสริฐ, ๒๕๔๔: ๓๓) สรุปลง

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่ผ่าน มาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการจัด กระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ทั้ง ทางด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียน การสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านการ วัดและประเมินผล จึงส่งผลกระทบต่อสภาพ ปัญหาต่อผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่ง ทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายและ จุดประสงค์ของหลักกระบวนการจัดการเรียน การสอนที่กำหนดไว้

แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหาร

กลยุทธ์ (Strategy) หมายความถึง “การนำทางให้องค์กรโดยรวม” ซึ่งมีนัย ครอบคลุมจุดมุ่งหมายและวิธีการว่าต้องการทำ อะไรให้สำเร็จ และทำอย่างไร ดังนั้น กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการดำเนินงานที่คาดว่าจะนำไปสู่ ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรกลยุทธ์ หมายถึง แผนของผู้บริหารระดับสูงที่จะนำไปสู่ ผลลัพธ์ต่างๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจและ เป้าประสงค์ขององค์กรกลยุทธ์ คือ ชุดของ ทางเลือกระยะยาวเกี่ยวกับเป้าประสงค์เชิง ปฏิบัติการและนโยบาย (เกียรตินิชัย วีระญาณ นนท์, ๒๕๔๙: ๒๐) วิธีหรือแผนปฏิบัติการที่ เกี่ยวข้องกับการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง จำกัด เพื่อให้เกิดผลดีที่เป็นข้อได้เปรียบ และ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์พร้อมกัน โดยมีความ เสี่ยงน้อยที่สุด ณ ระดับที่ยอมรับได้ (ธงชัย สันติ วงษ์, ๒๕๕๖: ๘) การกำหนดและประเมิน ทางเลือกต่างๆ ที่จะทำให้บรรลุภารกิจและ เป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ และรวมถึงการเลือกทาง เลือกที่เหมาะสมที่สุดมาใช้ กลยุทธ์เป็นเรื่องของ การกำหนดเป้าประสงค์ระยะยาวของทั้งองค์กร การเลือกการกระทำที่นำมาใช้ และการจัดสรร

ทรัพยากรเพื่อให้ไปสู่เป้าประสงค์นั้น หรือกล่าว โดยสรุป กลยุทธ์ระบุว่า ผู้บริหารจะวางแผน อย่งไร จึงจะทำให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ ในหลายๆ กรณีที่การจะบรรลุเป้าประสงค์นั้นมี หลายวิธี แต่กลยุทธ์จะระบุขั้นตอนหรือวิธีการขึ้น พื้นฐานที่ผู้บริหารจะต้องวางแผนตามที่ระบุไว้ จึงจะบรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนด (เสนาะ ตีเยาว์ , ๒๕๔๖: ๑) วิธีทางหรือแนวทางที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อการระดม และจัดสรรการใช้ทรัพยากรของ ประเทศ อันที่จะช่วยให้บรรลุซึ่งเป้าหมายทาง เศรษฐกิจ ประกอบด้วยปัจจัย ๒ ประการ ได้แก่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุ และการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเป็น เครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถบรรลุซึ่งเป้าหมายที่ กำหนดไว้ (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, ๒๕๔๗:๗๔)

กลยุทธ์ หมายถึง วิธีทางหรือ ข้อกำหนดที่องค์การสมควรปฏิบัติเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนด ภายใต้ข้อจำกัดของ สภาพแวดล้อมภายนอก และขีดความสามารถ ขององค์การเป็นการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กระบวนการทำงาน ความต้องการ ขององค์การ และการเลือกระบบที่จะนำมา พัฒนา และใช้เป็นแผนแม่บทหรือแผนหลักของ การพัฒนาระบบขององค์การ และกลยุทธ์ สัมพันธ์กับประเด็นต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา

การบริหารเชิงกลยุทธ์

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบพื้นฐานของ การบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ดังนี้ (Wheelen, Thomas L. and David J. Hunger, ๒๐๐๒: ๙)

๑. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของ องค์กร (Organizational Environment) สภาพ แวด ล้อม ของ องค์กร (Organizational environment) หมายถึง แรงผลักดันต่างๆ ที่ ส่งผลกระทบต่อการบริหารงานขององค์กร

ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร (External environment) สภาพแวดล้อมภายในองค์กร (Internal environment)

๒. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการแข่งขันประกอบด้วย ๑) อุปสรรคจากคู่แข่งที่เข้ามาใหม่ (Threat of new entrants) ๒) อำนาจการต่อรองของผู้ขายปัจจัยการผลิต (The bargaining power of suppliers) ๓) อำนาจการต่อรองของผู้ซื้อ (The bargaining power of buyers) ๔) อุปสรรคจากผลิตภัณฑ์หรือบริการที่สามารถใช้ทดแทนได้ (The threat of substitute products or services) ๕) ระดับการแข่งขันระหว่างธุรกิจเดิม (The degree of rivalry among existing competitors)

๓. การจัดทำกลยุทธ์ (Strategic formulation) คือการนำข้อมูลและความรู้ต่างๆ จากการกำหนดทิศทางขององค์กร และการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก และภายในองค์กรมาจัดทำเป็นกลยุทธ์ในระดับและรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการประเมิน และคัดเลือกว่ากลยุทธ์ใดที่มีความเหมาะสมกับองค์กรมากที่สุด

๔. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategic implementation) คือ การนำกลยุทธ์ที่ได้จัดทำและคัดเลือกไว้ในขั้นตอนที่ ๓ มาปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ กระบวนการวางแผนกลยุทธ์จึงเป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นตอนที่เกี่ยวข้องสอดคล้องสัมพันธ์กันที่เกี่ยวข้องสอดคล้องสัมพันธ์สอดคล้องสัมพันธ์กันไว้ดังนี้เหมาะสมโดยไว้ต่างๆ

ปัจจุบันการดำเนินการด้านการบริหารองค์กรมีการแข่งขันสูงเช่นเดียวกับการบริหารองค์กรทางธุรกิจ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องอาศัยชั้นเชิงในการบริหารที่เหนือกว่าคู่แข่ง หรืออาศัยความว่องไวในการ

ปรับตัวให้ทันต่อภาวะการแข่งขันที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาการจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้นักบริหารกำหนดทิศทางของธุรกิจ วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร ช่วยกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับองค์กร เพื่อที่จะนำกลยุทธ์เหล่านั้นไปประยุกต์ปฏิบัติ และควบคุมประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรได้ โดยที่ไม่จำกัดเฉพาะแต่องค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนแต่อย่างใด

จากการศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์มีรูปแบบวิธีการที่แตกต่างกันที่หลากหลาย การนำไปใช้จึงจำเป็นต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับองค์กรองค์ประกอบที่สำคัญของการวางแผนกลยุทธ์ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์กร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อให้ทราบถึงทรัพยากร และความสามารถต่างๆ ในองค์กร เพื่อจะได้นำไปสร้างให้องค์กรบรรลุความได้เปรียบในการแข่งขันเพราะ “กลยุทธ์ หมายถึง กุศโลบาย หรือ วิธีการดำเนินงาน ที่คาดว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์จะเห็นได้ว่า คำนิยามของคำว่า "กลยุทธ์" นี้มีขอบเขตที่แคบและกว้าง ในระดับแคบนั้นเน้นที่วิธีการ (Means) ใช้เพื่อให้องค์กรบรรลุถึงเป้าหมายหลักขององค์กร ในระดับกว้าง จะให้ความหมายของคำว่า "กลยุทธ์" โดยพิจารณาครอบคลุมทั้งเป้าหมาย (Ends) และวิธีการ (Means) ที่จำทำให้บรรลุเป้าหมายและยังพบว่า คนส่วนใหญ่มักใช้คำว่ากลยุทธ์ในฐานะของเครื่องมือ หรือวิธีการ หรือกลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง การกำหนดวิสัยทัศน์ ทิศทาง ภารกิจ และวัตถุประสงค์องค์อย่างเป็นระบบ

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

ภิญโญ สารธร (๒๕๒๕: ๒๘) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านจิตใจ นิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น กระบวนการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้ถ้าไม่นำไปใช้จะไม่เกิดประโยชน์อันใด นอกจากนี้การศึกษายังเป็นเครื่องมืออันสำคัญของรัฐ ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ตามที่รัฐต้องการทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการศึกษา”

ยนต์ ชุ่มจิต (๒๕๔๔: ๒) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษา หมายถึง การสอน หรือการฝึกอบรม ความหมายของรูปคำในประเด็นนี้ตรงกับสิ่งที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบันมากที่สุด จากความหมายของคำว่า “การศึกษา” ตามหลักนิรุกติศาสตร์ทั้ง ๓ ประเด็นดังกล่าว ทำให้พอสรุปความได้ว่าการศึกษามีความหมายถึง การให้การเลี้ยงดูให้เจริญเติบโต ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้ความรู้แก่ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูนั้นให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่น ให้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และให้ความรู้เพื่อสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาหมายถึงการพัฒนาผู้เรียนให้เจริญเติบโตสมบูรณ์เต็มที่ นั่นคือ เป็นการสอนหรือแนะนำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้มากที่สุดเท่าที่สามารถกระทำได้ และ การศึกษา หมายถึง การสอนหรือการฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างเต็มที่ตามความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน”

พุทธทาสภิกขุ (๒๕๓๗: ๔๕) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษา คือ การปฏิบัติศีล

สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์”

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (๒๕๓๙: ๑๑๑) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อทำชีวิตให้เข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัว สามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด”

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ (๒๕๔๒: ๗๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านจิตใจ นิสัย และคุณสมบัติอย่างอื่น กระบวนการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งให้แก่คนอีกรุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้ถ้าไม่นำไปใช้จะไม่เกิดประโยชน์อันใด นอกจากนี้การศึกษายังเป็นเครื่องมืออันสำคัญของรัฐ ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ตามที่รัฐต้องการทั้งในด้าน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการศึกษา”

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๑๔: ๔) ให้ความหมายการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาและให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็นต่อเนื่องและต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอยู่เสมอ การศึกษามีความหมายกว้างไกล และลึกกว่าการเรียนหนังสือและการไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญทางพุทธิปัญญา จิตใจ สังคม และพลานามัย การศึกษาดำเนินอยู่เป็นล่ำเป็นสันในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษาไม่ใช่การเรียนรู้อวิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิด และระบบการศึกษาที่ดี และการศึกษาเป็นการโน้มนำให้บุคคลเกิดความประจักษ์ใจและพัฒนาความสามารถของ

ตนให้รู้ว่าตนทำอะไรได้มากกว่าฝึกฝนอาชีพเฉพาะอย่าง

เฉลียว บุรีภักดี (๒๕๒๘: ๑๙) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา มีความหมายย่อยๆ ๔ ประการ คือ ๑) การเรียนและรวมไปถึงการค้นคว้าหาความรู้หรือการวิจัยของผู้เรียน ๒) การสอนและการอบรมฝึกฝนของฝ่ายผู้สอน ๓) ระบบงานการสอนการเรียนของประเทศ ๔) ศาสตร์สาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการจัดระบบการเรียนการสอน

ดวงเดือน พันธมนาวิน และจรรยา สุวรรณทัต (๒๕๒๒: ๑๘๖) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา หมายถึง กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความเข้าใจในวัฒนธรรม มีทักษะและความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตทั่วไปในสังคม”

Carter V. Good (๑๙๗๓: ๓๕) ได้ให้แนวคิดเชิงความหมายไว้ว่า “หมายความว่า เด็กๆ เมื่อเกิดมาต้องได้รับการเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตตามจุดประสงค์ของผู้เลี้ยง ซึ่งอาจจะเป็นไปในทางดีหรือร้ายก็ได้ มาจากรากศัพท์ว่า “educare” ซึ่งมีความหมายว่า “to lead out” หรือ “to draw out” แปลว่า นำออก หรือ ดึงออกมา ความหมายในประเด็นนี้ คือ เป็นการดึงหรือนำสิ่งที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนออกมาให้ปรากฏ ซึ่งหมายถึงศักยภาพหรือความสามารถความถนัดบางสิ่งบางอย่างในตัวผู้เรียนนั่นเอง มาจากรากศัพท์เดิมว่า “educatum” ซึ่งมีความหมายว่า “teaching” หรือ “training” (Carter V. Good, ๑๙๗๓: ๑๙๑) และยังให้แนวคิดเป็นความหมายต่อไปอีก ๔ ประเด็น ต่อมาว่า ๑) การศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ให้มีคุณค่าต่อสังคมและเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนอยู่ ๒) การศึกษา หมายถึง การกระบวนการ

ทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถและพัฒนาการตนเองอย่างดีที่สุด ๓) การศึกษา หมายถึง วิชาชีพสำหรับครูหรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครู หรือในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู ๔) การศึกษา หมายถึง ศิลปะการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

สรุปว่า การศึกษาหมายถึง กระบวนการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ตลอดจนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขและช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และในทัศนะของพระพุทธศาสนา การศึกษาคือการมองตน การพิจารณาตน การควบคุมตน จนกระทั่งการพัฒนาตน โดยความหมายของการศึกษา คือ การพัฒนาและปลูกฝังนิสัยผู้รู้ ใฝ่ดีให้กับผู้เรียน อุดมการณ์ของการศึกษาคือ ยิ่งศึกษา ยิ่งต้องรู้จักตัวเอง รู้จักตน ควบคุมตน แล้วพัฒนาตนให้ได้ เพื่อใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานั้นให้เกิดปัญญา รู้แจ้งในสรรพสิ่งและช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ความสำคัญของการศึกษา

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๓๒: ๕๗-๗๐) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า การศึกษามีหน้าที่หลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) หน้าที่ถ่ายทอดศิลปวิทยา หมายถึง การถ่ายทอดวิชาส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนสืบทอดมรดกวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งภารกิจระยะสั้น คือ สำหรับบุคคลแต่ละคนหรือแต่ละชีวิต ระยะยาว คืออารยธรรมที่สืบทอดต่อกันไปของของมนุษยชาติทั้งหมด ซึ่งการถ่ายทอดจะต้องให้ผู้เรียนมีความรู้จริงและทำได้จริง สามารถนำไปประกอบ

อาชีพได้ และสามารถพัฒนาเพื่อความเป็นเลิศด้านวิชาการ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ การทำหน้าที่ของการศึกษาในการถ่ายทอดศิลปวิทยาจึงเป็นการสร้างเครื่องมือให้กับผู้เรียน เพื่อผู้เรียนได้นำวิชาการและวิชาชีพไปเป็นเครื่องมือประจำตัวเพื่อใช้ประกอบอาชีพและพัฒนาสังคม ๒) มีหน้าที่ในการชี้แนะให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ถูกต้องและการฝึกฝนพัฒนาตนเองจนถึงความสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้บุคคลมีแรงจูงใจที่ถูกต้องในการศึกษา มีจิตสำนึกในการศึกษา และมีพัฒนาการด้านต่างๆ ในทิศทางที่ถูกต้องและดีงาม การทำหน้าที่ในการชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและฝึกฝนพัฒนาตนนั้น เป็นการพัฒนาด้วยบุคคลที่จะไปใช้เครื่องมือ

วิทยากร เชียงกูล (๒๕๔๑: ๔๑) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า ประเทศที่กำลังพัฒนา การพัฒนากำลังคนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพราะคนที่ได้รับการพัฒนาแล้วหรือผู้ที่ได้รับการศึกษาดีจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ดังนั้น การศึกษาจึงได้รับความสนใจจากนักวางแผนพัฒนาประเทศมากที่สุด มีการวิจัยพบว่า การลงทุนด้านการศึกษามีผลโดยตรงต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในโลกปัจจุบันที่มีแข่งขันสูงระหว่างประเทศต่างๆ ความได้เปรียบของการแข่งขันไม่ได้อยู่ที่ทุน ทรัพยากรธรรมชาติและแรงงานที่ไม่มีความรู้อีกต่อไป แต่จะอยู่ที่ความรู้ซึ่งเกิดจากสติปัญญา และความสามารถของคน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และการศึกษา ด้วยเหตุนี้ประเทศที่มีประชากรที่มีการศึกษาสูง จึงมีความได้เปรียบ และสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำประเทศอื่นๆ การศึกษาจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไก หรือวิถีทาง (Mean) อันมีประสิทธิภาพ ที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย (Ends) แห่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตาม

เป้าหมายของประเทศ และยังเป็นบันไดไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวมด้วย

ภิญโญ สาร (๒๕๒๓: ๒๑-๒๒) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษา สรุปได้ ดังนี้ ๑) การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ ๒) การศึกษาช่วยวางรากฐานของชาติ โดยนำความรู้ความเป็นไปในอดีตมาผสมผสานกับปัจจุบัน เพื่อวางพื้นฐานการศึกษาของชาติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ๓) การศึกษาถ่ายทอดค่านิยม เจตคติ วัฒนธรรม และอารยธรรมของบรรพบุรุษให้แก่อนุชน การศึกษาให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้าน และให้การฝึกอบรมวิธีการดำรงความเป็นชาติเป็นประเทศแก่นอนุชน เพื่อประเทศชาติจะคงอยู่ตลอดไปในอนาคต ๔) การศึกษาช่วยดำรงค่านิยม เจตคติ และความเชื่อในศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีของชาติไว้ และช่วยดำรงรูปแบบของสังคมและวิธีการปกครองบ้านเมือง ไม่ว่าจะปกครองแบบใดก็ตาม ทุกประเทศล้วนแต่ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อจุดประสงค์นี้ทั้งสิ้น ๕) การศึกษาส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการปรับตัว ซึ่งชี้ให้สมาชิกของสังคมที่มารับการศึกษารู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมหรืออยู่ในสังคมได้โดยสันติ และมีความสุข ไม่เป็นภัยต่อสังคมและไม่เป็นภัยต่อตนเอง ๖) การศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความอยู่รอดปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ

วิจิตร ศรีสอาด (๒๕๓๓: ๑๘-๒๓) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ดังนี้

๑. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการของการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมมาถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ของสังคม เพื่อให้สมาชิกรุ่นหลังได้รู้คุณค่าของแบบแผน ประเพณี แบบแห่งพฤติกรรมของสังคมและเป็นผู้มีความคิด วิจาร์ณญาณ สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ด้วย การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ต้องทำหน้าทีเพื่อให้ได้มาซึ่งสมาชิกของสังคมที่มีคุณสมบัติเช่นนี้

๒. กระบวนขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกของสังคมมีบุคลิกภาพตามที่สังคมนั้นต้องการ ซึ่งทำได้โดยการถ่ายทอดความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และการปลูกฝังเรื่องค่านิยมและคุณธรรมที่สังคมเห็นว่าดีและเป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๓. กระบวนการประชาธิปไตย เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้สมาชิกของสังคมมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและมีการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากการวิจัยเรื่องผลของการศึกษาที่มีต่อการแสดงออกทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงจะมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความรู้สึกเกี่ยวกับประสิทธิภาพของตนเองในด้านการเมืองสูงกว่าและมีความสนใจทางการเมืองสูงกว่าคนที่ได้รับการศึกษาน้อย นอกจากนี้ยังมีความกระตือรือร้นที่จะแสดงออกทางการเมืองด้วย

๔. กระบวนการพัฒนาสังคม เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่รัฐใช้ในการพัฒนาสังคม โดยเริ่มจากการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกของสังคม ซึ่งจะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทางเจตคติ เปลี่ยนพฤติกรรมและเปลี่ยนวิถีชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมของส่วนรวม

สรุปว่า ความสำคัญของการศึกษา คือ การศึกษาช่วยให้มีความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพ ให้ดำเนินชีวิตอย่างเป็นสงบสุข ให้รู้คุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชาติ ให้เคารพกฎหมาย รู้จักหน้าที่ระเบียบหน้าที่ของตน การศึกษาช่วยอบรมบ่มนิสัยให้มี

คุณสมบัติที่ดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาให้มีความรู้ ความคิด ความประพฤติเจตคติ ค่านิยม คุณธรรมของบุคคล การศึกษาช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาจึงมีความสำคัญในการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้า

การจัดการศึกษาระบบศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทยเพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวก และทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธานุศาสตร์ของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าพระภิกษุผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย จึงเป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตร การสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งทางด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งกระทู้

ธรรม เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษาการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดั่งนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้นเพราะเรียนรู้อุบายได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วยประกอบกับใน พ.ศ.๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้พระสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรสามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น“องค์นักธรรม”สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไปได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ มี ๓ วิชา คือธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้อุบายได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คืออย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งได้เพิ่มหลักสูตรหมวด คิทธิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาสหากภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่มีความจำเป็นต้องลา

สิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วเพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูปเมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยการคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือมีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธฯ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครูจึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า“ธรรมศึกษา”มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธานุศาสน์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นตราบจนถึงทุกวันนี้ (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐: ๑๓-๑๔)

แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้มีการปรับปรุงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เข้าสู่ระบบโรงเรียนเป็นครั้งแรกและในระยะต่อมาได้มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของสงฆ์อีกหลายฉบับยังผลให้การศึกษาของสงฆ์มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ชัดเจนเป็นระบบมากยิ่งขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมจำแนกเป็นสี่ประเภท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา-อุดมศึกษา) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (ระดับอุดมศึกษา)

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอนในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบกำหนดหลักสูตรและจัดการสอบโดยใช้ข้อสอบกลางเรียกว่า “การสอบสนามหลวง” ในทุกระดับ ส่วนการจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียนวัดและท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ได้เข้าไปควบคุมดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียนการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากรทุนทรัพย์และผู้เรียนเป็นสำคัญบางปีไม่ได้จัดเพราะขาดความพร้อมวัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนแล้วมีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่เหมือนกันต่างดำเนินงานตามความเหมาะสมสภาพการจัดการศึกษาภายในสำนักเรียนโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนครูสอนมิได้กำหนดว่าต้องมีวุฒิครูแต่มีความรู้ในเนื้อหาและมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูสอนได้ (กรมการศาสนา, ๒๕๔๑: ๑๕)

การสอบธรรมศึกษาทุกชั้น จะกำหนดให้มีขึ้นช่วงวันแรม ๒-๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปีถ้าตรงกับวันเสาร์-วันอาทิตย์ จะขยับเป็นวันจันทร์-วันศุกร์ เพียงวันเดียวในภาคเช้าจะสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมก่อน ส่วนเวลาบ่ายจะสอบวิชาธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธานุกุศโลบายประวัติและวิชากรรมบถ สถานที่สอบสำนักแม่กองธรรมจะแจ้งให้นักเรียนหรือวัดที่ผู้เข้าสอบสังกัดอยู่ทราบซึ่งทางสำนักเรียนหรือวัดจะแจ้งให้ผู้เข้าสอบทราบอีกต่อหนึ่งก่อนวันสอบ (สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพ, ๒๕๕๐: ๔) ซึ่งงบประมาณที่ใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา ได้จากงบประมาณการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในความดูแลของกรมศาสนาในส่วนงานพัฒนาการศาสนศึกษาซึ่งเป็นหนึ่งใน ๖ แผนงานตามภาระหน้าที่ของกรมการศาสนา ได้แก่ แผนงานบริหารการศาสนา แผนงานทำนุบำรุงและส่งเสริมการศาสนา แผนงานพัฒนาการศาสนศึกษา แผนงานเผยแพร่การศาสนาและส่งเสริมจริยธรรม แผนงานวิจัยการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม แผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอตธการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของกรมการศาสนาดำเนินการ (พระราชวชิรดิถก (อดุลย์ อมโร), ๒๕๔๓: ๑๘) ดังนั้น การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณรเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปอีกด้วย โดยเฉพาะข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า ธรรมศึกษาครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก โดยใช้หลักสูตรเดียวกับนักธรรมเว้นแต่วิชาวินัยที่กำหนดให้เรียนวิชาเบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทนเปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ มีพุทธศาสนิกชนชายหญิงเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษา

พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๐: ๓)

การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการให้การ สงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน ความสำคัญ การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจั ดการศึกษาที่วัด คณะสงฆ์ดำเนินการขึ้นเพื่อสนอง ต่อนโยบายของภาครัฐ ในอันที่จะส่งเสริมให้ ประชาชน เยาวชน ได้รับการศึกษาหลักการศึกษ สงเคราะห์ เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจั ดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและ ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็น พลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยม ีความมุ่งหมาย ๔ ลักษณะ คือ ๑) การจัดการ ศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับ การศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ ๓) การสอน ศิลธรรมแก่นักเรียน ๔) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่ การศึกษา

สรุปว่า การเรียนธรรมศึกษาใน ปัจจุบันหรือในประเทศไทยของเรานั้น ส่วนใหญ่ จะมีการเรียนการสอนภายในสำนักเรียน หรือ ภายในโรงเรียน โดยมีครู และพระสอนศีลธรรม มีการจัดอบรมก่อนสอบในโรงเรียน หรือ สำนักงาน ซึ่งจะมียู่ด้วยกัน ๓ ระดับ คือ ธรรม ศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษา ชั้นโท และธรรมศึกษา ชั้นเอก ในแต่ละชั้นจะมีการเรียนอยู่ ๔ วิชา ด้วยกัน ตามหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรม ศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ที่ประกาศใช้ ในปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาธรรมศึกษาในยุค โลกาวัด

๑. ด้านวิชาการ คือ ๑) มุ่งพัฒนา ด้านความรู้ คุณธรรม วัฒนธรรม ความ

รับผิดชอบ ขยัน อดทน มีจริยธรรม สามารถ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นคนดี มีน้ำใจ ๒) พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะ จรรยาบรรณ วิชาชีพ มีสุขภาวะที่ดี มีค่านิยมไทย และความ เป็นไทย ๓) มีหลักสูตรการจัดการจัดการเรียน การสอนที่ชัดเจน

๒. ด้านบุคคล คือ ๑) ผู้บริหารมี วิสัยทัศน์ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง ๒) ครู และนักเรียนให้ความสนใจกับเนื้อหาวิชา พุทธศาสนามากขึ้น ๓) บุคลากรที่มีความสามารถ เข้ามาช่วยอบรมหรือสอนในสถานศึกษา

๓. ด้านงบประมาณ คือ การ สนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เข้ามา มีส่วนร่วมส่งเสริมด้านงบประมาณค่าใช้จ่าย

๔. ด้านธุรการ คือ ๑) ส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการเรียนรู้ ได้เร็วยิ่งขึ้น ๒) สร้างคุณค่าและคุณภาพการจั ดการศึกษาธรรมศึกษา ให้ประเทศไทยเป็น ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลก

ผู้เขียนได้เสนอแนวทางกำหนดเป็น ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาธรรมศึกษา ดังนี้

๑. วิสัยทัศน์ คือ มุ่งพัฒนาการบริหาร จัดการธรรมศึกษาในทุกมิติอย่างเป็นระบบและมี มาตรฐานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคม อย่างยั่งยืน

๒. พันธกิจ คือ ๑) มีการส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ใน รูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ๒) มีการร่วมมือ ระหว่างสถานศึกษากับแม่กองธรรมสนามหลวง ๓) มีการจัดแหล่งเรียนรู้และหลักสูตรให้สอดคล้อง กับกิจกรรมการเรียนรู้นำไปสู่การปฏิบัติได้จริงใน ชีวิตประจำวัน ๔) มีเครือข่ายในการบริหารงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้มีการ รับทราบอย่างทั่วถึง ๕) มีหลักเกณฑ์ ระบบ ระเบียบและขั้นตอนการปฏิบัติเหมือนกันทั่ว

ประเทศ ๖) มีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน
เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศ

๓. วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อให้
ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและ
สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้จริง ๒) เพื่อให้ผู้
ประสานงานเป็นผู้มีความรู้ความสามารถอุทิศต่อ
การพัฒนาด้านการจัดการศึกษาธรรมศึกษา ๓)
เพื่อให้สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายการ
บริหารมีวิสัยทัศน์ไปในทิศทางเดียวกันที่เน้น
คุณธรรมจริยธรรม ๔) เพื่อส่งเสริมการ
ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับทราบข้อมูล
ข่าวสารของสถานศึกษา ๕) เพื่อให้มีการสนับสนุน

งบประมาณให้ครอบคลุมและทั่วถึง ๖) เพื่อให้
ความร่วมมือระหว่างแม่กองธรรมสนามหลวงและ
หน่วยงานองค์การต่างๆ ที่เห็นความสำคัญและให้
การสนับสนุนในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน
ธรรมศึกษา ๗) การส่งเสริมการศึกษาในระบบของ
สำนักเรียนที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา
มาของคนมากกว่าการพัฒนาวัตถุ ๘) ส่งเสริมให้ผู้
ประสานงานได้ทำงานอย่างเต็มกำลัง
ความสามารถ ๙) สถานศึกษารับนโยบายจาก
หน่วยงานต้นสังกัดที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะ
ความรู้ความสามารถตลอดจนมีคุณธรรมจริยธรรม
เป็นคนดีในสังคมในฐานะเป็นพลเมืองของโลก

บรรณานุกรม

- กมล ภูประเสริฐ. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : ทิพย์พับบลิชี่เดชั่น๒๕๔๔.
กรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: การ
ศาสนา, ๒๕๔๑.
เกียรติชัย วีระญาณนนท์. “กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมการบริการสำหรับผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์
ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.
ดวงเดือน พันธุมนาวิณ และจรรยา สุวรรณทัต, “จิตวิทยากับการศึกษา”, **ในสังคมศาสตร์กับ
การศึกษา**, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๒๒.
ธงชัย สันติวงษ์. **พฤติกรรมบุคคลในองค์การบริษัท**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๖.
พระเทพเวที (ปยุตต์ ปยุตโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการ
ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒.
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน). "แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในบริบทแห่ง
สังคมไทยยุคปัจจุบัน", **วิทยานิพนธ์ศาสตรดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
พระราชวชิรดิถ (อดุลย์ อดโร). “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมแผนกธรรมศึกษา เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.
พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๒.
พุทธทาสภิกขุ. **เป้าหมายของการศึกษา**. กรุงเทพฯ: นิพพาน, ๒๕๓๗.